

Рецензії та огляди літератури

СУЗІР'Я РЕКТОРІВ І ПРОФЕСОРІВ ДНІПРОВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА

[Рец. на кн. Савчук В. С. Ректори Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара (1918–2018) / Книга нарисів / голова редкол. чл.-кор. НАН України, проф. М. В. Поляков; В. С. Савчук. Дніпро: Ліра, 2018. 212 с.; Професори Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара: бібліографічний довідник / голова редкол. чл.-кор. НАН України, проф. М. В. Поляков та ін. 3-тє вид., перероб. і доп. Дніпро: Ліра, 2018 400 с.]

Бут Олександр, Пятницькова Ірина

Історія Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара нараховує вже понад сто років. Вона є невід'ємною частиною інтелектуальної, культурної та духовної спадщини України. З ним пов'язані імена всесвітньо відомих учених, науковців та просвітителів. До столітнього ювілею навчального закладу були підготовлені ґрунтовні праці, що крізь призму долі ректорів та професорів університету демонструють історичний поступ навчального закладу.

В організації та підготовці рецензованих книг до друку проявили свою завзятість, людську повагу до талановитих фахівців своєї справи знані новатори-педагоги вищої школи та вчені професори, членкори НАН України М. Поляков, двічі доктор наук – фізик за фахом та історик – В. Савчук, а також доктори історичних наук професори В. Іваненко та С. Світленко.

У книзі В. Савчука «Ректори Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара (1918–2018)» вперше на основі опублікованих і неопублікованих, архівних джерел, літератури простежено життєвий і творчий шлях усіх ректорів (директорів) університету, який під різними назвами пройшов непростий, але славетний столітній шлях свого існування. Книга містить низку нових імен в історії ректорського корпусу класичного університету в місті на Дніпрі та значно розширює джерельну базу його вивчення.

На особливу увагу заслуговує високий професіоналізм автора нарисів у використанні різноманітних опублікованих і неопублікованих джерел. З-поміж них біографічні та бібліографічні довідники, особові справи та листи з обліку кадрів, накази й розпорядження керівних і виконавчих органів різного ступеня підпорядкованості. У книзі використані матеріали Центрального державного

архіву вищих органів влади та Державного архіву Дніпропетровської області, університетського архіву та прес-центру ДНУ імені Олеся Гончара. Особливий інтерес представляють, виходячи зі специфіки цього видання, зображувальні джерела. Деякі фотографії певного кола ректорів опубліковано вперше.

Методологічним підґрунтям для кожного нарису стали одинадцять кількісних показників і характеристик, за якими був здійснений аналіз біографічних даних, наукових, творчих і педагогічних здобутків ректорів університету. При цьому автор слушно визнає, що соціальний узагальнений портрет кожного вищого навчального закладу вимагає детального аналізу траєкторії життя кожного із ректорів як особистостей через дії в конкретних соціально-економічних та політичних умовах, напрямках розвитку освіти, науки й суспільства.

Структура книги логічно складається зі вступу до теми, 26 нарисів та післямови. У рецензованій праці вперше комплексно проаналізовано діяльність усіх 26 ректорів університету, які очолювали його протягом всієї історії існування.

Важливим досягненням видання є те, що його автор досить детально зупинився на висвітленні діяльності ректорського корпусу університету в першій половині ХХ ст. Саме цей період відзначився складнощами початкового етапу діяльності університету, реформами радянської влади у сфері освіти, особливими проявами сталінського тоталітаризму, випробуваннями воєнного часу. Привертає увагу той факт, що із 26 ректорів і директорів за перші 33 роки діяльності (1918–1951 рр.) очолювали навчальний заклад 22 особи, а наступні 67 років (1951–2018 рр.) – 4 особи.

Історія Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара бере свій початок з 20 серпня 1918 р., коли був затверджений статут Катеринославського університету як класичного закладу вищої освіти. У результаті спільної діяльності місцевого самоврядування та громадськості міста, за висновком Комісії по вчених установах та вищій школі, яку очолював В. Вернадський, уряд Української держави гетьмана П. Скоропадського затвердив цей університет як приватний з місцевим фінансуванням. Уже в першому навчальному році новий вищий навчальний заклад за кількістю студентів став третім, після авторитетних, з уже віковим досвідом університетів у Харкові та Києві.

У книзі обґрунтовано доводиться, що біля витоків Катеринославського університету стояв М. Лебедев, відомий вчений-геолог й організатор науки та вищої школи. Випускник Петербурзького гірничого інституту зробив великий внесок у виявлення та розробку кам'яновугільних родовищ на Донбасі, поклавів нафти Печорського краю та на дні Каспійського моря. З переведенням вченого у Катеринослав в 1901 р. він не тільки склав геологічну карту Кавказького краю, а й присвятив себе науково-педагогічній діяльності в Катеринославському ви-

щому гірничому училищі, його реформації в інститут (1912 р). Паралельно він ініціював перед царською владою питання про відкриття вищих жіночих курсів з пізнішим перетворенням їх в класичний університет.

У липні 1918 р. за рішенням Комісії з питань вищої школи, яку очолював В. Вернадський, М. Лебедев був призначений в. о. ректора Катеринославського університету. Це був подвійний тягар, оскільки він продовжував керівництво і Гірничого інституту. Вчений доклав значних зусиль для новоствореного інституту: запрошення відомих вчених із забезпеченням їхнього переїзду до Катеринослава, пошук приміщень для занять студентів. Наскільки важливим для нього було створення умов для наукової діяльності вищого навчального закладу свідчить унікальний лист на ім'я міністра народної освіти «про сприяння через воєнного міністра придбати для науково-викладацьких потреб від правління Шосткінського порохового заводу хімічних речовин».

Перший обраний ректор Катеринославського університет – В. Карпов – продовжив кращі традиції першого призначеного ректора. Відомий вчений-гістолог, ще перебуваючи у Москві, став відомим філософом науки. Його лекції вражали глибоким проникненням у сутність питання, його філософським мисленням, були довершеними за формою. За часів ректорства Володимира Порфирійовича було розпочато нову культурно-виховну традицію. У палаці Потьомкіна (нині – Палац студентів) відбувся перший університетський бал на честь відкриття Катеринославського університету. На вшанування пам'яті видатного вченого й організатора вищої освіти та науки стали традиційними «Карпівські читання» з морфології [3, 34].

Із початку 1920 р. за рішенням Комісії з реформи вищої освіти при Наркомосвіти України Катеринославський університет був перетворений у Вищий інститут народної освіти (ВІНО). Фактично основний склад викладачів Катеринославського університету було сконцентровано в Інституті теоретичних наук (ІТЕН). У цей реформаторський час тягар перетворень з Катеринославським університетом перейняв на себе професор неорганічної хімії гірничого інституту Л. Писаржевський. Це він і ще 6 відомих професорів Київського політехнічного інституту подали у відставку на знак протесту проти свавілля Міністра торгівлі і промисловості 1911 р., після переїзду до Москви він став засновником відомого до сьогодні природничо-наукового журналу «Природа». У 1913 р. переїхав до Катеринослава і працював у гірничому інституті. Він мав пряме відношення, як зараз встановлено автором книги, до звернення перед урядом гетьманату про утворення університету в Катеринославі [3, 39].

Реформаторський період вищої школи 1920-х рр. характеризувався фактичною ліквідацією університетської системи, але Л. Писаржевський через керів-

ництво ІТЕН багато зробив для збереження та організації Катеринославського інституту народної освіти. Він ініціював, попри всі труднощі і бюрократичні перепони, створення науково-дослідної кафедри електронної хімії, навколо якої було згуртовано колектив молодих науковців, відкрив аспірантуру, завдяки якій виростили видатні вчені. Виправдана авторська думка, що після Л. Писаржевського реформована Катеринославська вища школа збереглася коштом сил й енергії молодих фахівців, які кожен окремо не витримували надовго екстремальні умови, бо владі не до вподоби були новаторські здібності та професіоналізм керівників колишнього класичного університету у системі народної або професійної освіти. Йдеться про історика М. Злотнікова, учня школи академіка О. Лаппо-Данилевського Петербурзького університету.

Далі, згідно з пошуками автора книги «Ректори», були зібрані маловідомі та нечисленні документи і матеріали про вихованця історико-філологічного факультету Московського університету М. Кашкарова, який був відданим прихильником радянської влади. У листопаді 1923 р. його призначили ректором Катеринославського інституту народної освіти. Йому вдалося згуртувати навколо університету групу провідних фахівців, професорів, і це за умов хронічної нестачі приміщень для навчального процесу, проблем набору студентів. За його ректорства була запроваджена виробнича практика для студентів різних спеціальностей, відкрито робітфак з переводом його з 2- до 3-річного терміну навчання.

Важливим досягненням рецензованої збірки нарисів є можливість відтворити хронологічну послідовність у рекрутському корпусі. Саме цьому сприяє акцент В. Савчука на поверненні з небуття жертв тоталітарного режиму. Перші спроби з'ясувати долю наступного за М. Кашкаровим ректора ДІНО Н. Александрова приведені зовсім нещодавно. З вдячністю відзначено авторів попереднього, 2008 р. видання «Історії Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара», деякі документальні матеріали та одну з перших наукових публікацій В. Савчука. Ректор Інституту народної освіти з грудня 1926 р. по липень 1929 р. Н. Александров виявився першим із розстріляних ректорів, звинувачений за однією із «контрреволюційних справ» 1937 р. Така ж доля і кара спіткала за належність до міфічної троцькістської контрреволюційної організації і В. Фідровського.

Влітку 1930 р. за зверненням директора ДІНО В. Фідровського в межах реформи вищої школи директором новоствореного Педінституту професійної освіти став Ю. Тріодіал. За лояльність до проявів «правого ухилу» викладачами соцеківських дисциплін міськомпартії визнано політичні «помилки» директора, що фактично вирішило його долю. Серйозних документальних підтверджень, окрім прохання Наркомпросу УСРР до Дніпропетровського міському партії «ви-

сунути нову кандидатуру», не виявлено. У липні 1932 р. директором (ректором) Дніпропетровського інституту профосвіти було призначено П. Палька. Родом із Закарпаття, як і раніше комбрига УГА Ф. Кондрацького, його Наркомпрос направив до Кам'янець-Подільського інституту. Але за новими дослідженнями В. Савчука, П. Палько був директором там лише одну добу, бо 7 липня його призначили директором (ректором) Дніпропетровського інституту профосвіти. Одночасно він був уповноваженим Наркомом освіти у справі організації державного університету. Тут же директором фізико-хіміко-математичного інституту працювала Р. Ринська та директорами (ректорами) Інституту соціального виховання періоду його трансформації (1932–1933) М. Павлов та П. Шляхов.

Робота з відновлення Дніпропетровського університету, здавалося, повинна б об'єднати зусилля директорів усіх інститутів. Але стосунки з партійним керівництвом, про що свідчить вперше опублікований архівний документ – лист П. Палька до голови Наркомпросу УСРР В. Затонського, не склалися. Ба більше, дійшло до заяви про звільнення. Подальша доля Петра Семеновича – розстріл у 1937 р. «трійкою» НКВС.

До недавнього часу малодослідженою залишалася біографія репресованого Ф. Кондрацького, який був ректором (директором) з квітня 1931 р. по березень 1932 р. Випускник Львівського університету, працював у школі, у роки Першої світової війни служив у австрійській армії. З проголошенням ЗУНР як офіцер ввійшов до складу Української галицької армії. Воював проти денікінців у боях за Київ та на Вінниччині. Після демобілізації працював у Наркомосвіти УСРР, ректором Вінницького та пізніше Кам'янець-Подільського інституту народної освіти. З весни 1931 р. став ректором Дніпропетровського фізико-хіміко-математичного інституту. Проте, молодий ректор був звільнений з посади, а згодом заарештований за «участь» в контрреволюційній Українській військовій організації і міфічну роботу з підготовки збройного повстання проти радянської влади. Ф. Кондрацький був засуджений на 5 років заслання у табір «Дальлаг» Хабаровського краю. Реабілітований у липні 1989 р.

Вивчення матеріалів засідання УСРР та Міносвіти, які зберігаються у ЦДАВОВ України бюро обкому партії та галузевої періодики авторам нариску, присвяченому двічі ректору М. Куїсу, значно збагатив рецензовану книгу. Йдеться про цілісне уявлення про весь життєвий і трудовий шлях. Після демобілізації він займався викладацькою, організаторською роботою у сфері вищої освіти за постановою Наркомосу ректор Ніжинського інституту народної освіти (1924–1930 рр.), а в липні 1930 р. його призначено директором Дніпропетровського фізико-хіміко-математичного інституту. За урядовою постановою про відродження університетів і рішенням ЦК КП(б)У 17 травня 1933 р. М. Куїса було при-

значено ректором Дніпропетровського державного університету. До кінця року йому вдалося організувати роботу чотирьох факультетів. Але політична ситуація в країні сприяла владі у звинувачування викладачів у збереженні «троцькістських», або «націоналістичних уподобань».

У липні 1934 р. в газеті «Правда» засуджувалися «українські націоналісти» із професорсько-викладацького складу ДДУ. Низка публікацій в місцевій пресі критичного змісту щодо цілої групи професорсько-викладацького складу на чолі з М. Куїсом за підтримку націонал-ухильників вирішила долю ректора. Призначений на посаду ректора професор М. Комаровський, за визначенням автора книги він був типовим партійцем. Він підтримував політику правлячої партії з боротьби з «національною контрреволюцією». Проте, і сам став жертвою тоталітарної системи. На шпальтах газет ректора згадували як покровителя буржуазного націоналізму і троцькізму. М. Комаровського було звільнено з посади та заарештовано. Попри незгоду з жорстокою неаргументованою наругою «чекістів», без відповіді залишився його лист самому Генсеку з «проханням вислухати його особисто». Доля М. Комаровського була вирішена вироком Військової колегії Верховного суду від 28 березня 1937 р. про розстріл. У вересні 1937 р. аналогічний вирок отримав і М. Куїс.

У передвоєнні роки ректорами були визначні вчені, організатори університетської школи професори З. Морозов (грудень 1934 р. – липень 1936 р.), І. Єфімов (серпень 1936 р. – червень 1937 р.), В. Архангельський (липень 1937 р. – квітень 1938 р.), М. Корчинський (травень 1938 р. – травень 1939 р.), Л. Сафонов (травень 1939 р. – серпень 1941 р.).

Як свідчать нариси ректорського корпусу передвоєнної доби, йдеться знову про короткостроковість перебування, вагомий внесок у розвиток вищого навчального закладу у всіх напрямках життєдіяльності студентів і професорсько-викладацького колективу, значний особистий приклад у наукових дослідженнях. Ба більше, продовжувалася боротьба з міфічними «ворогами», яких відправляли під жорнова сталінських репресій.

Пошук «ворогів народу» в 1930-ті рр., зазначається у книзі, не обійшов і так званих «правих», «бухарінців». Знаного інженера-геолога, організатора нового геолого-географічного факультету, директора НДІ геології, з 1933 р. ректора Дніпропетровського державного університету, ініціатора будівництва університетського містечка професора І. М. Єфремова заарештували 9 червня 1937 р. За сценарієм слідчих НКВС він належав до міфічної контрреволюційної організації «правих». Ба більше, йому приписали відправлення до Москви спеціально підготовлених груп студентів і викладачів для вбивства очільника наркомату Єжова. Військова колегія Верховного Суду 15 вересня 1937 р. засудила І. Єфре-

мова до розстрілу. Дружина ректора за «недонесення про достовірно відоме скоєння злочину» її чоловіком була засуджена на 8 років таборів.

Привертає увагу, що справу безпідставно заарештованого попередника продовжив математик і організатор освіти М. Корчинський (відновлення історичного, за рахунок поділу створення фізичного та механіко-математичного факультетів, розширення заочної освіти). У подальшій розбудові університетського містечка багато зробив новий ректор Л. Сафронов – знаний господарник, партійний керівник. Пояснення було дуже простим – численно зростав склад студентів, особливо нових спеціальностей, кількість кафедр збільшилася з 44 до 51 в 1941 р. На 5-ти факультетах працювали заочні відділення. З нападом нацистської Німеччини Леонід Іванович пішов добровольцем на фронт.

Значно розширені в рецензованій книзі відомості про першого ректора ДДУ у звільненому Дніпропетровську. Комісований з армії В. М. Полежаєв, учень академіка із світовим ім'ям О. М. Динника, ще до війни доцент кафедри теорії пружності та аеродинаміки за призначенням Наркомосвіти УРСР став в. о. ректора ДДУ. Використані автором нарису матеріали Архіву університету дають змогу відтворити картину звільнення міста, відновлення діяльності університету. 6 листопада 1943 р. почалися заняття для студентів. Завдання з відродження факультетів ДДУ в жорстоких умовах повоєнної доби продовжив ректор Н. Хмарський, а у січні 1945 р. він передав свої повноваження Л. Сафронову, який повернувся з фронту. Тоді університет забезпечував заняття 1,5 тис. студентів. Функціонувало 55 кафедр і 3 науково-дослідні інститути, поверталось евакуйоване до Оренбурга обладнання, створювалися нові лабораторії.

Не меншу увагу читача привертає другий період історії розвитку Дніпровського держуніверситету, що розпочався у повоєнні роки і триває до сьогодні. Перша особливість цього етапу полягає у тривалому перебуванні кожного ректора на посаді. Це дає можливість розглянути не тільки стратегію, але й цікаву тактику на різних етапах розвитку університету України з особливим статусом міста і області.

Восени 1951 р. на посаді ректора ДДУ став Г. Мельников, залишивши за собою керівництво кафедрою гідробіології й іхтіології. Усвідомлюючи тенденції розвитку науки, вчений-біолог зосередився на подальшій розробці започаткованої К. Е. Цюлковським ідеї життєзабезпечення польоту людини в космосі. Зокрема в Інституті фізіології ім. академіка О. Богомольця в Києві затвердили Г. Мельникова керівником нового відділу, а в Дніпропетровському університеті він ініціював створення першої в Україні лабораторії космічної гідробіології.

Під керівництвом професора Г. Мельникова було розроблено оригінальну методику вивчення дії експериментальних космічних факторів (опромінення,

невагомості тощо) для вирішення завдань космічного виробництва. Одночасно він продовжував вивчення гідробіологічного режиму для ведення рибного господарства на Дніпровському водосховищі, в нижній і середній ділянках Дніпра. Напрямом його науково-практичної діяльності були актуальні санітарно-біологічні дослідження. Все це надихало професорсько-викладацький склад і студентів, сприяло підвищенню авторитету і привабливості вищого навчального закладу.

Із любов'ю, великою пошаною у книзі розкрито велич особистості В. І. Моссаковського. Про нього і колектив, з яким він жив «денно і нічно» написано і в «Історії університету», у численних наукових та періодичних виданнях, публікаціях наукових збірників і творах.

Великий досвід наукової діяльності як у теоретичному, так і практичному контекстах завідувача кафедри і декана фізико-технічного факультету Дніпропетровського державного університету у співробітництві із закритим державним підприємством КБ «Південне» дав змогу призначеному у вересні 1964 р. В. Моссаковському ректором навчального закладу проявити свої кращі здібності понад два десятиліття. Він ініціював вперше в СРСР будівництво перспективного університетського містечка. Ректор-будівник блискуче читав лекції й проводив семінари з найскладніших розділів деформівного твердого тіла. Під його керівництвом підготовлено 11 докторів і майже півсотні кандидатів наук. Він очолював Дніпропетровську секцію Наукової ради АН УРСР.

І сьогодні у місті Дніпро його ім'я викликає образ академіка, професора, за влучною оцінкою президента АН України Б. Патона «зірки першої величини на академічному небосхилі» [1, 483]. Реальним підтвердженням тому стало присвоєння першого і єдиного в історії Дніпровського національного університету імені Олеса Гончара Володимиру Івановичу Моссаковському звання Героя соціалістичної праці (1982 р.).

В епоху політичних змін у СРСР його діяльність продовжив вихованець ДДУ В. Прісняков. Він визначався своєю наполегливістю, працьовитістю, особливим науковим хистом. За його ректорства виконана велика робота з комп'ютеризації навчального процесу й наукових досліджень, відкрито ряд нових спеціальностей і кафедр. Зі створеного дослідно-конструкторського бюро «ФОТОН» виріс науково-дослідний Інститут енергетики ДДУ. Палац Потьомкіна було перетворено на Палац студентів, відкрито ліцей інформаційних технологій. Він стояв у витоків Академії педагогічних наук України. За його ініціативи і безпосередньої участі міжнародне співробітництво університету досягло союзного визнання. Він став дійсним членом Міжнародної академії астронавтики. Ректор зосередив навколо себе провідних фахівців з розвитку новітніх ракетно-космічних технологій.

Логічно, останній нарис присвячено М. Полякову. Його життєвий шлях пов'язаний з Дніпропетровським класичним університетом. Після його закінчення

з відзнакою науковий вишкіл видатного вченого і конструктора ракетно-космічної техніки В. Ковтуненко сприяв Миколі Вікторовичу в проходженні по всім шаблям викладацької справи до завідувача кафедри та проректора Дніпропетровського державного університету з навчальної роботи. З призначенням у листопаді 1998 р. ректором М. Поляков створив команду однодумців під гаслом «любити не себе в університеті, а університет у собі». Організував злагоджену роботу науково-педагогічного колективу, з-поміж перших здобутків ректора стала в повному обсязі акредитація за четвертим рівнем вищої школи. У 2000 р., «враховуючи загальнодержавне й міжнародне визнання результатів діяльності», Указом Президента України університету було надано статус національного. А з 2008 р. Дніпропетровський національний університет носить ім'я випускника Олеса Гончара.

Новаторські ідеї монографії М. Полякова «Класичний університет: еволюція, сучасний стан, перспективи» об'єднали професорсько-викладацький колектив у реалізації авторської моделі якісної освіти – багатий класичний університет. Було розпочато новий етап розбудови університетського комплексу: згідно з розробленим проектом з'явився красень-Головний корпус, великий житловий будинок для співробітників, оновлено Палац студентів і збережено його в складі університету. Побудовано сучасну Наукову бібліотеку.

Для посилення морального і соціального заохочення працівників ініціював нову традицію присвоєння почесних звань «Заслужений науковий співробітник», «Заслужений викладач». Ввів нагороду Почесна медаль «За вірну службу ДНУ» (до речі, один із авторів цієї рецензії отримав таку честь). Стало помітним зростання державних нагород. На сьогодні у ДНУ імені Олеса Гончара більше ста університетів-партнерів у країнах Європи, Америки, Азії. Сьогодні Дніпровський національний університет імені Олеса Гончара – науково-навчальне місто в місті Дніпро, в Україні і за її межами.

Зібрані і систематизовані вперше в цій книзі нариси (особливо за 1920–1930-ми рр.) не є в повному розумінні узагальнюючим матеріалом. Вони здебільшого сконцентровані на певних окремих фактах, і саме так дається змога затриматися, задуматися. Цікавим і водночас емоційно складним є нарис про першого ректора відновленого державного університету М. Куїса, що написаний на основі нових архівних документів і літератури. Вони стимулюють до роздумів і бажання ознайомитися далі. У такий спосіб формується повага до долі самовідданих справі освіти організаторів вищої школи.

Логічним продовженням книги «Ректори» стало третє, доповнене і перероблене видання «Професори Дніпровського національного університету імені Олеса Гончара».

У книзі розміщено 480 біографічних описів професорів університету. При цьому у попередньому виданні їх було лише 442. Розширення видання та збільшення кількості описів відбулося не лише за рахунок додавання інформації про професорів сучасності. Автори книги провели ґрунтовну науково-дослідну роботу, результатом якої стала публікація у книзі цілого ряду життєвих описів провідних науковців, педагогів попередніх періодів. Це, на наш погляд, загалом розширює та поглиблює знання з історії університету. Кожен опис містить основні біографічні дані, наукові досягнення та напрями наукових досліджень. Важливим доповненням біографій є перелік основних наукових праць вчених. Перевагою книги є опрацювання джерел і новітньої літератури як важливого підґрунтя для поглиблення змісту вже опублікованих та доданих нових нарисів з життя та творчого доробку професорів університету.

Привертають увагу описані долі професорів університету, що дають змогу простежити історію навчального закладу, починаючи від заснування у 1918 р. Катеринославського університету і завершуючи сьогоднішнім. Важливим здобутком книги «Професори Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара» є досить повне представлення науковців і педагогів, що стояли у витоків університету. Протягом тривалого часу їхні біографічні відомості та наукові праці залишалися малодослідженими. З-поміж них медик-терапевт К.-А. Буйневич, який у Катеринославському університеті був директором терапевтичної клініки та проявив себе знаним професором на медичному факультеті. Студенти навчалися на його підручниках з проблем клініки внутрішніх хвороб [4, 42]. Окремий опис розповідає про життєвий шлях М. Даненкова. Вчений-педагог, випускник Ніжинського історико-філологічного інституту досліджував проблеми історії педагогіки та естетичного виховання [4, 89].

Автори книги висвітлили деякі нові епізоди життєвого шляху та наукові здобутки також фахівця у галузі матеріалознавства А. Виноградова та геодезії П. Леонтовського, юриста О. Ладиженського, дослідника історії літератури та мовознавця М. Немировського, історика та славіста М. Бречкевича, педагога С. Смолінського, психолога Д. Франка, ботаніка М. Цингера.

Із Дніпровським національним університетом імені Олеся Гончара невід'ємно пов'язана доля відомого українського історика, етнографа, археолога, організатора музейної та архівної справи Д. Яворницького. Один із ініціаторів, з часу відкриття університету працював професором кафедри історії місцевого краю і Запоріжжя. В 1921 р. він заснував й став завідувачем кафедри історії України. Особливу увагу студентів привертала його курси «Історія місцевого краю», «Джерела до історії запорозького козацтва». Дмитро Іванович започаткував історичну україністику в Катеринославському університеті, формував Катеринослав-

ську-Дніпропетровську наукову школу українознавства разом з численними послідовниками ученого. Провідною темою його наукових досліджень була історія українського козацтва, що знайшла відбиття у численних публікаціях. Його «Історія запорозьких козаків» не втратила своєї актуальності та наукового значення й зараз.

Належну увагу автори видання присвятили професорам університету, що стали жертвами комуністичного режиму. З-поміж них був відомий вчений-літературознавець, історик української літератури П. Єфремов. З 1921 р. він викладав у Катеринославському (згодом Дніпропетровському) інституті вищої народної освіти історію української літератури та історію діалектології української мови. Він виділявся активним науковим та громадським життям. Перекладав літературні твори іноземних авторів, популяризував твори класиків української літератури, редагував ряд українських періодичних видань. Заарештований у 1929 р. за сфабрикованою справою «Спілки Визволення України» як керівник її Дніпропетровської філії. П'ять років перебував у Ярославському політизоляторі. У 1937 р. був вдруге заарештований. Подальша його доля дотепер залишається невідомою [4, 112]. У виданні знайшли висвітлення також біографії жертв тоталітарного режиму професора геології І. Єфимова, професорів-істориків П. Глузмана, Ф. Давиденка та Г. Карпенка, фізика А. Реви, педагога і суспільствознавця В. Фідровського та інших.

У книзі проаналізовано життєвий шлях професорів, що брали участь у Другій світовій війні. Зокрема, учений-філолог В. Власенко воював на Малій Землі у складі морської піхоти, брав участь в обороні та звільненні Керчі, був поранений. З-поміж його бойових нагород – орден Слави III ступеня. Саме він ініціював виокремлення кафедри української літератури і в подальшому доклав значних зусиль для її розвитку. В. Власенко активно співпрацював з іншими науковими установами та навчальними закладами України, організовував проведення низки республіканських наукових конференцій. Саме він після виходу роману Олеся Гончара «Собор» активно став на захист його автора [4, 58].

У воєнних діях часів Другої світової війни участь брали також професори Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара: мовознавець Д. Баранник, професор історії, джерелознавець В. Борщевський, фахівець у галузі літературознавства М. Булгакова, економічної теорії А. Василевський, учений-хімік, електромеханік, методолог природознавства В. Галушко. Гордістю Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара стали фахівці в нових напрямках науки – у галузі балістики і динаміки ракет М. Герасюта, аерогідромеханіки та ракетної техніки В. Давідсон, з астронавтики та аеродинаміки літальних апаратів великих швидкостей В. Ковтуненко. Учений-механік П. Дер-

кач, доктор фізико-математичних наук М. Корнійчук, доктор біологічних наук, фахівець з біофізики та технічної гідробіології І. Луб'янов привертати увагу своїми публікаціями.

Наведено опис життєвого шляху професорів Дніпропетровського університету, які в умовах евакуації продовжували займатися науковою діяльністю. Йдеться про фізиків В. Данилова, Б. Фількенштейна, біологів Д. Свіренко, Л. та О. Рейнгардів.

Чільне місце серед цих науковців посідає постать вченого зі світовим ім'ям Г. Курдюмова. Працюючи в університеті з 1932 р., він зробив ряд важливих відкриттів у галузі металофізики. Створена ним наукова школа з фізичного металознавства досягла всесвітнього визнання. В ній виросло понад 20 докторів і 100 кандидатів наук. Її керівник мав право стати академіком АН УРСР та АН СРСР, почесним членом Національної інженерної академії США, почесним членом Японського інституту металів [4, 174–175].

У другій половині ХХ ст. університет заявив про себе як потужний науковий заклад союзного значення завдяки науковим школам професорів: у галузі математики та механіки – В. Моссаковського, М. Корнійчука; фізики та радіоелектроніки – Ф. Коломойцева, М. Варича, І. Мірошніченко; біології та біотехнології – О. Бельгарда, Г. Мельникова, історичних наук – Д. Пойди, М. Ковальського; філологічних наук – Д. Баранника, І. Меншикова.

Провідним напрямом наукових досліджень учених університету були розробки ракетно-космічних технологій. У цій царині виділявся доктор технічних наук, професор, член-кореспондент АН УРСР М. Герасюта як фундатор Дніпропетровської науково-технічної школи балістики. Саме в ній, в одній із провідних у СРСР, під його керівництвом і за безпосередньою участю створено чотири покоління ракет. Він знайий у багатьох наукових працях та підручниках, навчальних та навчально-методичних посібниках [4, 65]. У галузі ракетно-космічних технологій наросували авторитет ДДУ провідні науковці В. Махін, В. Ковтуненко, М. Дупліщев.

На сьогодні Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара є одним із провідних закладів вищої освіти, який має потужний науковий потенціал і постійно поповнюється професорсько-викладацьким складом, що представляє його.

У рецензованому виданні подано біографії провідних науковців сучасності. Серед них В. Савчук – учений-фізик, біофізик, історик науки і техніки. Створив у ДНУ науковий напрям «Історія науки і техніки». Відрізняються фундаментальними результатами професори-дослідники у сфері математики, член-кореспондент НАН України В. Моторний і Л. Курдаченко; у галузі теоретичної інформа-

тики та кібернетики – член-кореспондент НАН України О. Кісельова; моделювання нейрокібернетичних процесів – С. Корогод; матеріалознавства – І. Спиридонова, О. Шаповалова; геоботаніки і ґрунтознавства – член-кореспондент НАН України А. Травлєєв, електрохімії – В. Варгалюк; аналітичної хімії – Ф. Чмиленко; у галузі органічної хімії та квантово-хімічних розрахунків – С. Оковитий; історичних наук – А. Болебрух, І. Ковальова, Г. Швидько, І. Колесник, В. Якунін, О. Журба, Ю. Святець, О. Шляхов.

Плідністю роботи вирізняються історичні наукові школи професорів В. Іваненка та С. Світленка. Професор С. Плохій після завершення стажування у Колумбійському і Гарвардському університетах США працював з 1991 р. у Канадському Інституті українських досліджень Університету Альберта, з 2007 р. – професором, а з 2013 р. – директором створеного Українського наукового інституту Гарвардського університету. Автор 20 монографій.

Досягнення більшості ректорського корпусу і сузір'я професорів Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара відзначені високими державними та галузевими нагородами, преміями, почесними званнями, переможними грантами українських та закордонних науково-освітніх установ. Їхній науковий доробок і сьогодні привертає інтерес у студентів і викладачів вищої школи, всіх, хто цікавиться розвитком науки та техніки.

Рецензоване видання є важливим внеском зокрема у дослідження історії Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара та загалом вищої освіти України, що розглядається через призму долі ректорів, професорів, викладачів, співробітників. Саме вони створювали університет, своїм життям і працею склали історієписання одного з потужних закладів освіти України, який є відомим і в інтелектуальному співтоваристві.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Патон Б. Є. Зірка першої величини. *В. І. Моссаковський – вчений, ректор, особистість: до 90-річчя з дня народження акад. НАН України, Почес. громадянина м. Дніпропетровська, д-ра фіз-мат. наук, проф. В. І. Моссаковського* / під ред. М. В. Полякова, В. С. Гудрамовича, А. П. Дзюби. Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2009. 663 с.
2. Повернення із небуття: документи і матеріали про жертви сталінського свавілля у Дніпропетровському університеті / ред. кол.: В. В. Іваненко, В. Ф. Прісняков та ін.; В. В. Ченцов, А. І. Голуб, Є. М. Лисан (упоряд.). Дніпропетровськ: МП «Промінь», 1995. 166 с.
3. Професори Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара: бібліографічний довідник / гол. редкол. чл.-кор. НАНМ України, проф. М. В. Поляков та ін. 3-тє вид., перероб. і доп. Дніпро: Ліра, 2018. 400 с.

4. Савчук В. С. Ректори Дніпровського національного університету імені Олесь Гончара (1918–2018) / Книга нарисів / гол. редкол. чл.-кор. НАН України, проф. М. В. Поляков; В. С. Савчук. Дніпро: Ліра, 2018. 212 с.

References

1. Paton, B. I. (2009). Zirka pershoi velychyny [*The first magnitude star*]. V. I. Mossakovskiy – vchenyi, rektor, osobystist: do 90-richchia z dnia narodzhennia akad. NAN Ukrainy, Poches. hromadianyna m. Dnipropetrovska, d-ra fiz-mat. nauk, prof. V. I. Mossakovskoho. Dnipropetrovsk: Vyd-vo DNU.
2. Ivanenko, V. V. (Eds.) (1995). Povernennia iz nebuttia: dokumenty i materialy pro zhertvy stalinskoho svavillia u Dnipropetrovskomu universyteti [*Returning from Non-Existence: Documents and Materials about the Victims of Stalin's Tyranny at Dnipropetrovsk University. Dnipropetrovsk*]. Dnipropetrovsk: MP «Promin».
3. Poliakov, M. V. (Eds.) (2018). Profesory Dniprovskoho natsionalnoho universytetu imeni Olesia Honchara: bibliohrafichniy dovidnyk [*Professors of the Oles Honchar Dnipro National University: bibliography*]. Dnipro: Lira.
4. Savchuk, V. S. (2018). Rektory Dniprovskoho natsionalnoho universytetu imeni Olesia Honchara (1918–2018) [*Professors of the Oles Honchar Dnipro National University: bibliography*]. Dnipro: Lira.